

ENDERUN DERGİSİ
JOURNAL OF ENDERUN

e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2026 CİLT/VOL: 10 SAYI/ISSUE: 1

Çevrimiçi olarak / Available online at www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun

OSMANLI'DAN CUMHURİYET DÖNEMİNE
TARİHİ YAPILARIN AYNI İŞLEVLE
KULLANIMI: BİTLİS MEKTEBİ ÖRNEĞİ
THE USE OF HISTORICAL BUILDINGS FOR THE SAME
FUNCTION FROM THE OTTOMAN TO THE REPUBLICAN
PERIOD: THE EXAMPLE OF BİTLİS SCHOOL

Makalenin
Gönderim Tarihi:
16/08/2025

Makalenin
Kabul Tarihi:
04/11/2025

Eda Eriş Kızgın
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi,
E-posta: edaeriskizgin@yyu.edu.tr
Orcid: 0000-0001-8440-0826

DOI: 10.59274/enderun.1766873

ÖZET

Coğrafi konumu itibariyle çağlar boyunca geçiş güzergâhı olarak kullanılan Bitlis, Doğu Anadolu bölgesinin önemli kentlerinden biri olmuştur. Şehrin kurulma tarihi kesin bilinmemekle birlikte tarihöncesi çağlardan itibaren birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Şehir 1534 yılında Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. Batılılaşma dönemi ile başlayan modernleşme sürecinde Osmanlı kentlerinde de yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreç içerisinde (19. yüzyıl) merkezi yönetim, şehirlerde halka hizmetlerini ulaştırmak için çeşitli kamu yapıları inşa eder. 19. yüzyılda merkezi otorite tarafından modern kamu binalarının inşa edildiği kentlerden biri de Bitlis'tir. Şehir merkezinde yer alan Dârülmualimin ya da Rüştîye Mektebi olarak adlandırılan mektep binası Osmanlı döneminden günümüze ulaşabilen kamu yapılarından biridir. Yapı giriş kapısı üzerindeki kitabeğe göre Sultan Abdülhamid tarafından 1888 yılında maarif mektebi olarak inşa edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndaki R. 1341/M. 1925 tarihli belgeden hareketle yapı, kuruluş amacını kaybetmeden Cumhuriyet Dönemi'nde de orta mektep olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca mektep 1925 yılından günümüze eğitim amaçlı kullanılmıştır. Bu bağlamda inşasından günümüze aynı işlevle kullanılan mektep, kültürel belleği yansıtan somut bir örnektir. Tarihi dönemlere tanıklık eden ve kent kimliğinin bir parçası olan mektebin inşasından itibaren aynı işlevle kullanılarak sürdürülebilirliğinin sağlanması önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında mektep ile ilgili arşiv belgelerinde yer alan kat planları, cephe çizimleri, malzeme ve ölçü bilgileri

üzerinde değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır. Böylece somut veriler üzerinden mektebin Osmanlı, Cumhuriyet dönemleri ile günümüz mimari özellikleri üzerinde durularak dönemsel farklılıkları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Mimari, Eğitim, Mektep.

ABSTRACT

Bitlis, which has been used as a transit route throughout the ages due to its geographical location, has become one of the important cities of the Eastern Anatolia region. While the city's exact founding date is unknown, it is known to have hosted numerous civilizations since prehistoric times. During the reign of Yavuz Sultan Selim, attempts were made to incorporate the city into Ottoman territory, but this loyalty was occasionally broken, and local administrators separated from Ottoman rule. The city was definitively incorporated into the Ottoman Empire in 1534. During the modernization process that began with the Westernization period, new regulations were made in Ottoman cities. During this process (19th century), the central government built various public buildings in cities to deliver services to the public. Bitlis is one of the cities where modern public buildings were built by the central authority in the 19th century. Located in the city center, the school building called Dârülmualîmin or Rüştîye Mektebi is one of the public buildings that has survived from the Ottoman period to the present day. According to the inscription above the entrance, it was built in 1888 by Sultan Abdülhamid as an educational institution. Based on a document dated 1341/1925 in the Presidency of State Archives, it is understood that the building was used as a secondary school during the Republican Period without losing its founding purpose. Additionally, the school has been used for educational purposes since 1925. In this context, the school, which has been used for the same function since its construction, is a concrete example reflecting cultural memory. It is crucial to ensure the school, which has witnessed historical periods and is a part of the city's identity, continues to function as it has since its construction, ensuring its sustainability. This study will evaluate floor plans, facade drawings, material and measurement information found in archive documents related to the school. Thus, the architectural features of the school from the Ottoman, Republican and present-day periods will be discussed based on concrete data, and their periodic differences will be discussed.

Keywords: Republican Period, Architecture, Education, School.

1. Giriş

Doğu Anadolu bölgesinin önemli kentlerinden biri olan Bitlis, İran, Mezopotamya ve Anadolu'da kurulan çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim dönemi 1514 yılında İdris-i Bitlis'inin de çabalarıyla Bitlis'teki mahalli beyler, Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirdiler. Ancak bu bağlılık zaman zaman bozulmuş ve yerel yöneticiler Osmanlı yönetiminden ayrılmıştır. Şehir 1534 yılında kesin olarak Osmanlı Devleti'ne dâhil edilmiştir (Kuş, 2020:410). Bitlis'te 14. yüzyıldan itibaren yerel yönetim olarak Şerefhanlar sülalesinin etkili olduğu bilinmektedir. Bu etki 1879 yılında Şeref Bey'in yönetimden uzaklaştırılmasına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra Bitlis'te merkezi otorite etkili olmuştur (Yınanç, 1944: 136; Yalçın, 1961: 25).

19. yüzyılda Tanzimat'ın ilanı ve sonrasındaki yenilik ve gelişmelerle birlikte Osmanlı Devleti yönetim şekli başta olmak üzere Osmanlı kentlerinde de yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu yeni anlayış çerçevesinde merkezi yönetim şehirlerde halka hizmetlerini ulaştırmak için çeşitli kamu yapıları inşa eder. Devletin taşradaki simgesi olan kamu yapıları adliye, hükümet konağı, karakol, hastane, mektep, hapishane ve kışla, şeklinde sıralanabilir (Payaslı Oğuz, 2019: 395). 19. yüzyılda Bitlis'te de özellikle yerel beylerin uzaklaştırılması ile birlikte kamu binaları yapılmaya başlanılmıştır. Kentte Osmanlı döneminden günümüze ulaşabilen kamu yapılarından biri de il merkezinde yer alan Dârülmualîmin ya da Rüştîye Mektebi olarak adlandırılan mektep binasıdır.

Osmanlı Devlet'inde eğitim ve öğretim alanındaki ilk ve ciddi adımlar Tanzimat Fermanı ilanı ve Meşrutiyet döneminde atılmıştır (Akyüz, 1989, 163-170). 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayınlanmasıyla birlikte öğrenimin ilk, orta, yüksek olarak derecelendirilmiş, merkez ve taşra örgütleri kurulmuştur (Kodaman, 1980, 110; Gündüz, 2015, 72-73).

Bu dönemlerde önemli gelişmeler yaşansa da eğitim tamamen geleneksel usulden ayrılamamış ve yenilikler sınırlı alanlarda gerçekleştirilebilmiştir. Yeni eğitim kurumlarının yanı sıra mektep ve medrese gibi eski eğitim kurumları da Cumhuriyet dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. (Kodaman, 1980, s. 110; Gündüz, 2015, s. 72-73; Nurdoğan, 2016, s. 105) Böylece eğitimde ikilik ortaya çıkmıştır. Eğitim sisteminde bu ikilik 3 Mart 1924 tarihinde TBMM'nin Tevhid-i Tedrisat Kanununu kabul etmesiyle son bulmuştur. Tüm eğitim kurumları Maarif Vekâletine bağlanmıştır. Böylece eğitim birliği oluşturulmuştur (Arı, 2002, s. 188). Eğitim sisteminde yapılan değişikliklerle birlikte ders müfredatları ve okul binaları da yenilenmiştir. Bu doğrultuda eğitim sisteminin ikinci basamağını oluşturan ortaöğretimde de yenilikler gerçekleştirilmiştir. 1923-1924 öğretim yılında Türkiye'de ortaöğretim; ortaokul, lise ve ilk öğretmen okullarını kapsamaktaydı.

1924 yılından sonra Maarif Müdürlüğü tarafından orta mektep mimarisinin durumunu tespit edebilmek amacıyla İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun farklı kentlerinde yer alan mekteplerin plan, fotoğraf ve projeleri istenilmiştir. Bu çalışma kapsamında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşiv kayıtlarında bulunan R. 1341/M. 1925 belgede yer alan Bitlis Orta Mektebi'ne ait planlar üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır. Böylece somut veriler üzerinden mektebin Cumhuriyet dönemindeki mimari özellikleri üzerinde durulacaktır.

2. Bitlis Mektebi

Mektep Bitlis il merkezinde Taş Mahalle, 908 sokakta yer almaktadır. Yapının giriş kapısı üzerinde 4 satır halinde celisülüs hatla yazılan kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 1).

Transkripsiyon:

“Hazret-i Abdü'l-hamid Hân-ı Gazi izzeti sâyesinde taze can buldu cihan irfânla Fikri bedlis beldesine virdi müyesser şerefi bu debistân-ı ulum-u ma'arifet-i bünyânla Gelsün ehîbbâ-yı vatan tahsil eylesün gayreti ihtiyâcât zaman-ı fûkrü edeb du'anla Düştü bir mısra'la târih-i selis Fikrîyâ bak ne ziba oldu mekteb-i âyânla Sene 1306”

Türkçe Okunuş:

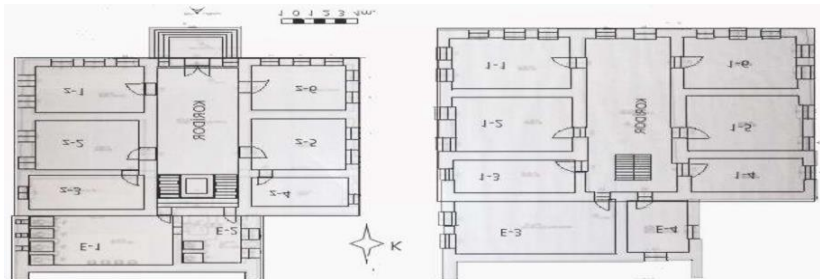
“Abdülhamid Han-ı Gazi Hazretlerinin kıymet vermesi ile yeni can buldu dünya ilimle Fikr-i Bedlis beldesine şeref nasip oldu bu mektebi maarif binası ile gelsin vatanseverler tahsil etsinler ihtiyaç zamanında duayla Düştü bir mısra ile tarih Fikriya Bak ne süslü oldu mektebi ayanla Yıl 1306 (M. 1888.” (Toptaş, 2022: 237)

Fotoğraf 1: Bitlis Mektebi Doğu Cephe ve Kitabı (Eriş Kızgın 2024)

Kitabeden hareketle mektebin 1306/1888 yılında Sultan Abdülhamid tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Ancak Toptaş tarafından Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nden alınarak incelenen arşiv belgeleri doğrultusunda mektebin H. 1316/ 1899 yılında Yusuf Efendi'nin maddi yardımları ile inşa edilse de buraya İptidâî Mektebi'nin (1888) taşındığı belirtilmiştir. Bu sebepten dolayı kitabeye İptidâî Mektebi'nin açılış tarihinin yazıldığı belirtilmiştir. Ayrıca Toptaş mektebin 1909 yılında Dârülmualîmin Mektebi olarak kullanıldığını yazmaktadır (Toptaş, 2022, 238).

Eğimli bir arazi üzerine inşa edilen mektep dıştan dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. İki katlı yapıya doğu cephe ortasındaki kapıdan girilmektedir. Zemin katın ortasında doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen formu bir koridor bulunmaktadır. Koridorun kuzey ve güneyinde simetrik yerleştirilmiş üç sınıf, batısında birinci kat merdivenleri ile lavabolar yer almaktadır. Lavabolar bölümünün malzeme ve örgü farklılığından dolayı sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Zemin kat sınıfları dikdörtgen planlıdır. Batıdaki sınıflar daha küçük boyutlu olup ortadaki sınıflara açılmaktadır. Doğudaki sınıflarda iki yöne açılan pencereler varken orta ve batı sınıflar tek yöne açılan pencereler ile aydınlatılmaktadır. Pencerelerin tamamı dikdörtgen formu yuvarlak kemerlidir. Birinci kat planı zemin katla aynı özelliklere sahiptir. Batıdaki ek mekânlar zemin kattan farklı olarak öğretmen odası ve sınıf olarak kullanılmaktadır (Çizim 1).

Çizim 1: Bitlis Mektebi Zemin ve Birinci Kat Planları (Bitlis Bilim ve Sanat Merkezi Arşivi) (Toptaş, 2022)

Yapı düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Orijinalinde düz dam ile örtülü olduğu bilinen mektep günümüzde kırma çatı ile örtülüdür. Yapının kuzey ve güney cepheleri ortasında düz silme mevcuttur. Silme ile birbirinden ayrılan katlara ait beş adet pencere yer almaktadır. Giriş cephesi olarak düzenlenen doğu cephenin alt bölümünün ortasında yuvarlak kemerli giriş kapısı ile kapının kuzey ve güneyinde dört pencere vardır. Cephenin üst bölümünde ise sekiz pencere vardır. Batı cephenin güney bölümünde sonradan eklenen mekân vardır. Ek mekânın batı duvarı yeni inşa edilen bir bina ile kapatılmıştır (Fotoğraf 2-5).

Fotoğraf 2-3: Bitlis Mektebi Doğu ve Kuzey Cepheleri (Eriş Kızgın 2024)

Fotoğraf 4-5: Bitlis Mektebi Güney ve Batı Cepheleri (Eriş Kızgın 2024)

Mektebin iç mekanı geçirdiği onarımlar ve restorasyon çalışmaları sırasında tamamen yenilenmiştir. Duvarların tamamı sıvanarak boyanmış, sınıf zeminleri laminant parke, tavanları ise plastik malzeme ile kaplanmıştır (Fotoğraf 6-7). Koridor zeminlerinde fayans kullanılmıştır.

Fotoğraf 6-7: Bitlis Mektebi Müdür Odası ve Sınıf (Eriş Kızgın 2024)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşiv kayıtlarında bulunan R. 27 Temmuz 1341/M. 27 Temmuz 1925 belgede Bitlis Mektebi ile ilgili plan çizimleri ve mimari özellikleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Maarif müdürlüğü tarafından talep edilen belgeler doğrultusunda mektebin 1925 yılına ait mimari özellikleri hakkında bilgiler şu şekildedir:

Tablo 1: BOA 180-9-0-0 95 – 465 No’lu Arşiv Belgesindeki Bitlis Mektebi Hakkında Sualler ve Cevaplar

(...) sokak (Taş Mahallesi) mahalle (Gök Meydanı) semt-i meşhur (Bitlis) binanın bulunduğu şehir

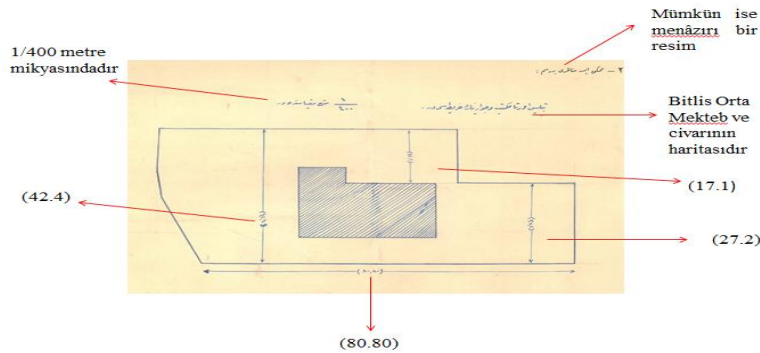
SUALLER			CEVAPLAR Fenn-i inşaat nokta-i nazarından
1-Binanın inşâî evsâfı	a-kârgir mi değil mi	Taş mı? Tuğla mı?	a-Kârgirdir.(hacimleri müsâvi olmamak üzre) muntazam yonma taşrandır. 1- b-değildir c- “ d- “
	b-yarım kârgir midir? c-ahşap mıdır? d-kerpiç midir?		
2- Binanın hâlî evsâfı	a-târih-i inşâsı.... b-en son esas tamiratı.... c-sağlam... d-harabça, kâbil-i tamir.... e-peh harab, gayr-ı kâbil-i tamir		a-fi sene 301 b-fi sene 338 c-duvarlar sağlam olup ikinci katın döşemesi makta’ı kutru kavak ağaçları üzerine mevzû’ dallarla kalın hasır üzerine dökme toprakla olup çürüktür. d-kâbil-i tamirdir e-

3- Binanın cihet-i âdiyyeti	3- meârife aittir.
4-Binanın kıymet-i resmiyesi	4-
5- Kirası	aylık senelik
6-Mekteb olarak yapılıp yapılmadığı	6- esasen bu mekteb idâdi mektebi olarak inşâ kılınmış ise de bilâhere kışla olarak kullanılmış ve bilâhere tekrar ifrâğ olunmuştur. Bu hususta istilâ ve muhâceretten mukaddem tapu kuyûdâtı ziyâ'a uğradığından hâl-i hâzırda bir sened yoktur
7- mektebe elverişli olup olmadığı	7. katiyyen değildir
8- Leyliye müsait olup olmadığı	8. “ “
9-azamî hesapla kaç talebe için leyli olabilir.	9. olamaz
10- azamî hesapla kaç sınıf için müsaittir.	10. bir devreli tâliye bile müsait değildir
11. Bahçesi var mıdır? Mesâhası ne kadardır? Kâfi midir?	11. mektebin ancak ön cephesinde bi-nihâye 188, metre murabbai bir mahal bahçe nâmıyla meydana olup diğer etrâf-ı selâsesinin de 244/432 metre murabbaidir. (22 56) metre mahalli meydanlığı ise ahâli ile münâza'un fihi olup gerçi şimdilik mekteb tarafından işgal edilmekte ise de ileride bahçenin suret-i kânûniyyede tevsi'i arzu olduğunda meselenin münâza'un fihi (...)nın halli lâ-büddür.
12. Bahçeli olabilir mi?	12. istimlak suretiyle olabilir
13. Mekteb tevsi' edilebilir mi?	13. edilebilir fakat masrafa yazıktır
14. Bahçe tevsi' edilebilir mi?	14. edilebilir
15. Su taksimatı nasıldır.	15. yoktur
16. mecrâlar nasıldır?	16. “
17. Abdesthâneler şerâit-i sıhhiyyeyi hâiz midir, kaç tanedir? Talebe miktarına göre adedi kâfi midir?	17. katiyyen değildir. Çünkü esası sıhhi ve fennî bir mekteb tarzında inşâ edilmemiştir
18. Hamam ve duş gibi şeyler var mıdır?	18. yoktur
19. Kışlık teneffüşhâne var mıdır?	19. yoktur
20. Binadan azamî istifade için kaç lira mesârif-i tamiriyye ve tecridiyye lazımdır?	20. bir derece sıhhi ve fennî bir devreli nehârî mekteb olabilmek için(lâ-ekallı buranın es'ârına nazaran) on bin liraya ihtiyaç vardır
21. Tamir ve tecrid için teklifleriniz var mıdır? Tarih ve numaraları nedir?	21. Nâfi'a veya idâre-i hususiye mühendisliğince bu bâbda bir muâmele cereyan eylememiştir
22. Tamir ve tecdid için keşif yaptırılmış mıdır?	22. fi sene 338 tarihinde belediye kalfası marifetiyle icrâ olunan tamirden sonra bu bâbda bir keşif yapılmamıştır. Bitlis

	Orta Mekteb Resim ve Terbiyeyi-i Bedeniye Mualimi (imza)
Mekteb müdürünün mütâlaası (1)	
Bu bina gerçi mekteb olarak inşâ edilmemiş ise de hâl-i hâzırında mümkün mertebe mektebe elverişli bir surette tâdilât yapıldığından şimdilik mükemmel bir surette idare olunuyor. Mâmafih teneffüşhane, yemekhane, laboratuvar, hademe odaları gibi bir çok odaya ihtiyaç var ise de bu da ba'de'l-keşf tebeyyün edecek ufak bir mesârif ile yapılarak hâl-i hâzırın tevsi'i kâbil olduğu arz olunur efendim. 27/Temmuz/341 Bitlis Orta Mektebi Müdürü (imza)	

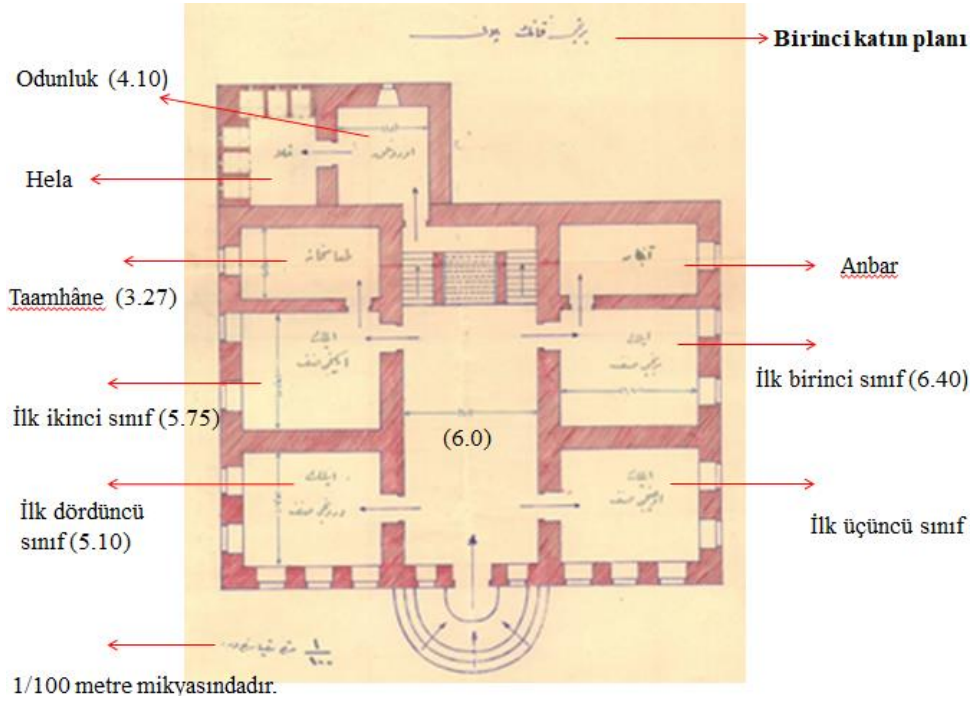
Belgeye göre mektebin R. 1301/M. 1885-1886 inşa edildiği, R. 1338/M. 1922 yılında ise belediye kalfası tarafından tamir edildiği ve maarife ait olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yapının düzgün kesme taş malzemeli, ahşap ikinci kat döşemesinin tamire ihtiyaç duyduğu, genişletilmenin mektep olarak değil sadece bahçesinde yapılabileceğini, lavabolarının yetersiz olduğu yazmaktadır. Mektebin başlangıçta idadi olarak inşa edildiği bir dönem ise kışla olarak kullanıldığı ve tekrar mektebe dönüştürüldüğü, tamiri için on bin liraya gerektiği belirtilmiştir. Mektep müdürü tarafından belirtilen görüşte mektebin teneffüşhane, yemekhane, laboratuvar, hademe odaları gibi çeşitli birimlere ihtiyacın olduğu ancak yapılacak küçük tamiratlarla mektep olarak kullanılmaya devam edebileceği yazmaktadır.

Arşiv belgesinde mektebe ait vaziyet, birinci ve ikinci kat planları ile bir adet cephe çizimi vardır. Vaziyet çizimine göre mektep 1925 yılında bir bahçe içerisinde yer almaktadır (Çizim 2). Bahçe kuzeyde 27.2 m, güneyde 42.4 m, batıda ise 17.1 m ölçülerine sahiptir.

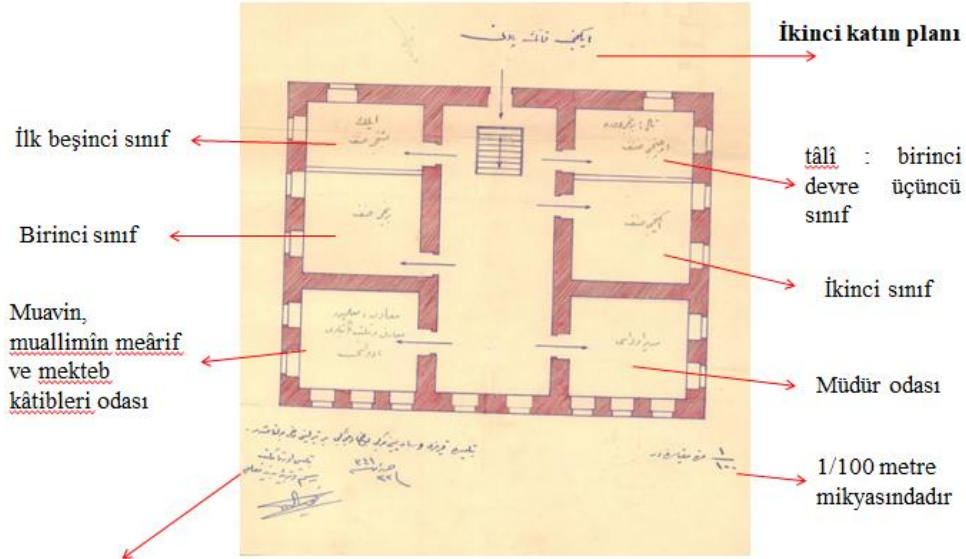
Çizim 2: Bitlis Mektebi Vaziyet Planı (BOA 180-9-0-0 95 - 465 - 6 /27.07.1925)

Arşiv belgesi doğrultusunda mektebin birinci kat planı günümüzdeki mevcut haliyle doğrudan uyumludur. Dikdörtgen planlı koridorun güney ve kuzeyine sıralanmış mekânlar bulunmaktadır. Bu mekânlardan dört tanesi sınıf olarak kullanılırken yemekhane, ambar, hela ve odunluk gibi bölümlere de yer verildiği anlaşılmaktadır. (Çizim 3).

Çizim 3: Bitlis Mektebi Birinci Kat Planı (BOA 180-9-0-0 95 - 465 – 6 /27.07.1925)

Yapının ikinci kat planında koridorun güney ve kuzeyinde sıralanmış üç adet mekân bulunmaktadır. Bu mekânlardan kuzeydoğudaki müdür odası, güneydoğudaki öğretmenler odası, orta ve batıdaki mekânlar ise sınıf olarak düzenlenmiştir (Çizim 4).

Bitlisde kırmızı ve siyah çini mürekkebi bulunmadığı gibi bir yeterlisini(?) dahi buluna(ma)mıştır. **Fî 22 Haziran sene 341 (22 Haziran 1925)**
Bitlis Orta Mektebi Resim ve Terbiyeyi-i Bedeniye Muallimi (imza)

Çizim 4: Bitlis Mektebi İkinci Kat Planı (BOA 180-9-0-0 95 - 465 – 6 /27.07.1925)

Belgedeki doğu cephe çizimi doğrultusunda cephenin günümüzdeki gibi ortasında giriş kapısının bulunduğu ve iki katlı pencere düzenine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yuvarlak kemerli kapıya merdivenle ulaşıldığı görülmektedir (Çizim 5).

Çizim 5: Bitlis Mektebi Doğu Cephe Çizimi (BOA 180-9-0-0 95 - 465 – 6 /27.07.1925)

Değerlendirme ve Sonuç

Bitlis mektebi Osmanlı modern eğitim sisteminin bir parçası ve taşradaki temsilcilerinden biri olarak günümüze ulaşabilmiş önemli eğitim kurumlarından biridir. Mektep mimarisi ile 18. yüzyılla birlikte Osmanlı mimarisinde yansımalarının görülmeye başladığı neo-klasik üslup özellikleri taşımaktadır. Neo-klasik üslup başkent İstanbul olmak üzere Anadolu’da 18. ve 20. yüzyıllarda inşa edilen çeşitli kamu yapılarında sıklıkla tercih edilmiştir (Eyice, 1981: 175). Bitlis Mektebi plan ve mimari özellikleri açısından başta kentteki Belediye Binası (1898), Hükümet Konağı ve Eski Vali Konağı (19.-20. yüzyıl) (Sutlu, 2022: 32-34) olmak üzere Anadolu’nun farklı kentlerinde 19. ve 20. yüzyıla tarihlendirilen iptidai ve rüştiye mektepleri ile benzer özelliklere sahiptir.

Yapı kitabesinden hareketle mektep olarak inşa edilmiştir. Benzer şekilde Cumhurbaşkanlığı Devlet arşivlerinde yapılan taramalar ve tespit edilen belgeler ışığında ilk kuruluş amacına uygun çeşitli kademelerde eğitim kurumu olarak hizmet vermiştir. Bu bağlamda iptidai, rüştiye, idadi ve dârülmualîmin mektebi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak incelenen arşiv belgesinde bir dönem kışlaya ardından tekrar mektep binasına dönüştürüldüğü ve 1925 yılı itibariyle de orta mektep olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapı sonraki dönemlerde de eğitim amaçlı tercih edilerek Kız Sanat Enstitüsü, Ticaret Lisesi, Bitlis Bilim ve Sanat Merkezi gibi çeşitli kurumlara tahsis edilmiştir. Günümüzde ise Bitlis Özel Eğitim Anaokulu olarak kullanılmaktadır.

Bitlis Mektebi gibi Anadolu’nun farklı kentlerinde Osmanlı Dönemi’nde mektep olarak inşa edilen ve günümüzde de okul olarak kullanılan örnekler bulunmaktadır. Kayseri Gazi Paşa Mektebi (1914) ve Aydın İdadisi (1891) günümüzde de eğitim amaçlı hizmet vermektedirler (Fotoğraf 8-9).

Fotoğraf 8: Kayseri Gazi Paşa Mektebi (Erişim: <https://kulturenvanteri.com>. 31.07.2025)

Fotoğraf 9: Aydın İdadisi (Erişim: <https://www.efeler.bel.tr> 31.07.2025)

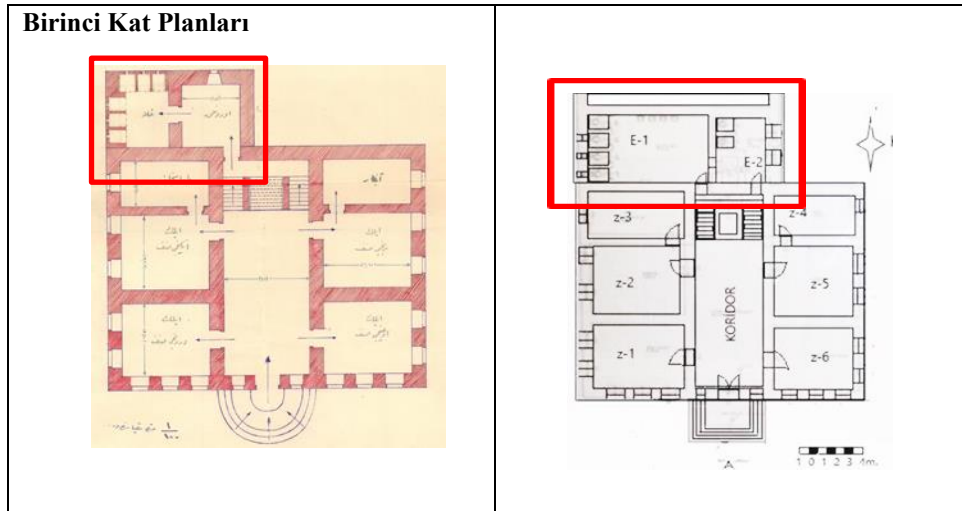
Mektebin mevcut durumu ve arşiv belgesindeki plan ve cephe çizimleri üzerine yapılan incelemeler sonucunda yapının ilk inşasından Erken Cumhuriyet Dönemi'nde orta mektep olarak hizmet verdiği 1925 yılına kadar çok fazla değişikliğe uğramadığı anlaşılmaktadır. Arşiv belgesine göre 1922 yılında tamir edildiği yazmaktadır. Ancak bu tamirat ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. 1947 tarihli bir belgede hasar gören çatısının onarıldığı yazılıdır (Toptaş, 2022: 238). Böylece belgelerden düz olduğu anlaşılan çatı onarımlarla günümüzdeki halini almıştır.

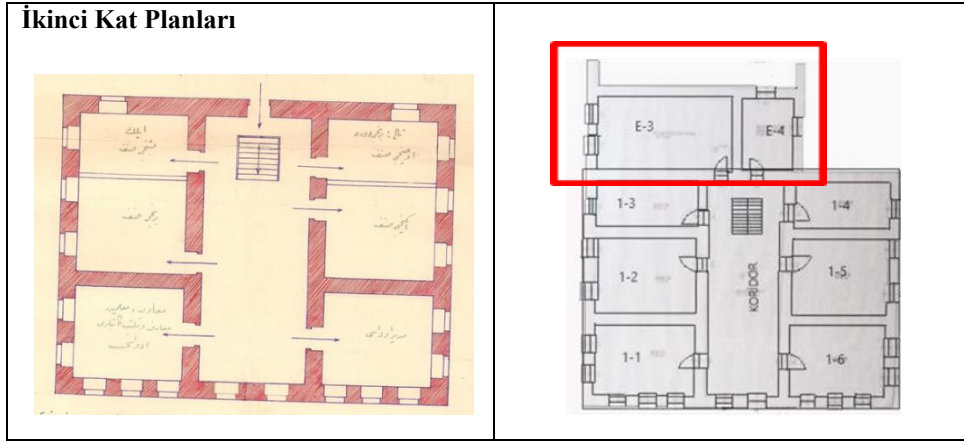
Arşiv belgelerinde yer alan planda ikinci katın batısında herhangi bir mekân

bulunmazken günümüzde birinci katla uyumlu olacak şekilde mekânlar eklenmiştir. Bu eklemelerin kesin tarihi bilinmezken 1925 yılı sonrasında yapılmıştır. Yapı kullanımında süreklilik olduğu ve zamanla ek mekânlara duyulan ihtiyaç sebebiyle bu mekânların inşa edildiği düşünülmektedir. Nitekim incelenen arşiv belgesinde de okulun birçok ek mekâna ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca birinci katın batısındaki mekânlarında günümüz ölçülerinden daha küçük boyutlara sahip olduğu zamanla bu mekânlarında genişletildiği anlaşılmaktadır (Tablo 2). 1925 yılına ait vaziyet planında mektebin bir bahçe içerisinde yer aldığı görülmektedir. Günümüzde de bahçenin güney, kuzey ve doğu da bahçe sınırlarını koruduğu ancak batıda bahçe sınırı mektep duvarına ulaşmıştır.

Başlangıçta mektep olarak inşa edilen yapı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndaki belgelerden hareketle kuruluş amacını kaybetmeden Cumhuriyet Dönemi'nde de orta mektep olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tarihi dönemlere tanıklık eden ve kent kimliğinin bir parçası olan mektebin inşasından itibaren aynı işlevle kullanılarak sürdürülebilirliğinin sağlanması önem arz etmektedir.

Tablo 2: Bitlis Mektebi Güncel ve 1925 Yılına Ait Plan Farklılıkları

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), BOA 180-9-0-0 95 - 465 – 6 /27.07.1925

Araştırma-İnceleme Eserler

Akyüz, Y. (1989). Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Arı, A. (2002). Tevhidi Tedrisat ve Laik Eğitim, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2), 181-192.

Eyice, S. (1981). XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu, Sanat Tarihi Yıllığı, (9 - 10), 163-190.

Gündüz, M. (2015). Osmanlı Eğitim Mirası Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

Kodaman, B. (1980). Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, İstanbul: Yüksel Matbaası.

Kuş, A. (2020). Southgate'e Göre 19. Yüzyılın İlk Yarısında Bitlis, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,

Aralık, 409-420.

Payaslı Oğuz, G. (2019). “Bitlis’te II. Abdülhamit Dönemi Yapısı: “Bitlis Şarbaylığı”, Anadolu 2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi, 395-402.

Sutlu, S. (2022). Bitlis ve Van’daki Kamu Yapıları (19. ve 20. Yüzyıl), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.

Toptaş, R. (2022). Bitlis Dârülmualîmin Mektebi, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 233-253.

Yalçın, O. (1961). Siirt-Bitlis, Özyürek Yayınları.

Yınanç, M, H. (1944). Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Bürhaneddin Matbaası.